

Çoxuşaqly ailələrlə bağılı təhlil.

Azərbaycanda çoxuşaqly ailələrə dövlət dəstəyi bu və ya digər normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulsa da ailə institutu üzrə aparılan araşdırmalar, təhlillər və eyni zamanda beynəlxalq praktika bu kateqoriyadan olan ailələrin hərtərəfli dəstəklənməsi üçün yetərli olmadığını göstərir.

1999-cu ilin əhalinin siyahıyaalınmasının məlumatlarına əsasən ev təsərrüfatlarının uşaqların sayına görə bölgüsündə “18 yaşadək uşaqları olan ailələrin sayı”nda əgər 1 uşaqlı (288 200) 22,5%, 2 uşaqlı (450 700) 35,3%, 3 uşaqlı (326 200) 25,5%, 4 və daha çox uşaqlı(213 900) 16,7%-idisə, 2009-cu ilin əhalinin siyahıyaalınmasının məlumatlarına əsasən isə uyğun bölgü belə olmuşdur: 1 uşaqlı(396 000) 30,1%, 2 uşaqlı (529 000) 40,3%, 3 uşaqlı (261 900) 19,9%, 4 və daha çox uşaqlı (126 700) 9,7% təşkil edir. Rəqəmlərdən də bəlli olur ki, 1 və 4 və daha çox uşaqlı ailələrdə fərq 7-7,6% , 2 və 3 uşaqlı ailələrdə isə fərq 5-5,6% təşkil edir. Əgər bu tendensiya davam edərsə, növbəti əhalinin siyahıyaalınmasında bu fərq bir qədər də dərinləşə bilər.

2001-ci ildə 0-17 yaş arasında uşaqların sayı 2 998 900 nəfər idisə, 2006-cı ildə bu rəqəm 2719100 nəfər, 2011- ci ildə 2 543 400 nəfər, 2012-ci ilin birinci yarısında 2 539 700 nəfər olmuşdur. Rəqəmlərdən də göründüyü kimi bu yaş qrupu üzrə uşaqların sayı azalmaqdadır. Cinslər üzrə ümumi əhalinin sayına nisbətən də bu göstəricilər azalan xətt üzrə gedir. Cinslər üzrə əhalinin ümumi sayına nisbətən 0-17 yaşda uşaqlar 2001-ci ildə 37,0%, 2006-cı ildə 31,8%, 2011-ci ildə 27,9%, 2012-ci ilin əvvəlində 27,5% təşkil edir. Baxmayaraq ki, Azərbaycanda statistik göstəricilərə görə, hər il insanların sayı artır, lakin onların ayrı-ayrı yaş qrupları üzrə sayı get-gedə azalır. Həmçinin əsas xəstəlik sinifləri üzrə əhalinin xəstələnməsi məsələlərinə nəzər yetirsək, statistik göstəricilərin ildən – ilə artdığını görərik. Lakin bütövlükdə oğlan uşaqlarının ölümü qız uşaqlarına nisbətən daha yüksəkdir. Burada uşaqların fizioloji inkişafı müxtəlif olduğu və qızların nisbətən dözümlü olması əsas kimi götürülür. Tibbi müayinədən vaxtında keçmək, müalicə almaq bəzi hallarda ailələrin buna maddi imkanları çatmır. Uşaq teatrlarına gedən uşaqların, uşaq dərnək və kollektivlərində iştirak edən uşaqların sayı da azalmaqdadır. Belə ki, 2010-cu ildə 169 min uşaq teatrlar getmişdirsə, 2011-ci ildə 167 min uşaq bu istirahət növündən istifadə edə bilmişdir. Uşaq dərnəkləri və kollektivlərində iştirakçıların sayı da kifayət qədər azalmışdır. Belə ki, 2010-cu ildə 42 100 uşaq, 2011-ci ildə isə 33 700 uşaq bu dərnəklərdə iştirak etmişdir. Bu məsələ ilə əlaqədar olaraq qeyd etmək lazımdır ki, bir sıra Avropa ölkələrində çoxuşaqly ailələrə uşaqlara onların ayrı-ayrı yaş qrupları üzrə müxtəlif sosial paketlər təklif olunur. Uşaqlar məktəbəqədər yaşdadırsa, onları qida məhsulları, geyim və oyuncaqlarla təmin edirlər. Məktəb yaşly uşaqlar üçün isə

məktəb ləvazimatları, paltarlar verilir. Onların təhsil haqqı ödənilir, məktəbdə pulsuz yeməklə təmin edirlər.

Əmək qabiliyyətli yaşda ölənlərin sayı son 3 ildə artmışdır. Belə ki, 2009-cu ildə 14740 nəfər, 2010-cu ildə 15038 nəfər, 2011-ci ildə 16027 nəfər ölmüşdür. Eləcə də son üç ildə boşanmaların ümumi sayına nisbətən uşağı olmayanların boşanma sayının fərqi araşdırsaq, cəmiyyətdə sonsuzluq probleminin olduğunu da görürük. Əgər 2009-cu ildə 7784 boşanma halı qeydə alınmışdırsa, onlardan 4634-nün uşağı yoxdur. 2010-cu ildə 9061 boşanma olmuş, onlardan 5527-nin uşağı yoxdur. 2011-ci ildə isə 10 747 boşanma olmuş, onlardan 7368-nin uşağı yoxdur. Bu isə gələcəkdə ciddi fəsadlara gətirib çıxara bilər.

Azərbaycanda son illər gender indikatorlarının dəyişməsi prosesi baş verir. Belə ki, ailələrdə daha çox oğlanların doğulması istəyi bütövlükdə ölkədə gender balansını pozur. Hətta ailədaxili münaqişələrə gətirib çıxaran bu problemin həlli yolunu selektiv abortlarda görürlər. Məlumdur ki, doğulan uşaqların cins üzrə nisbətine görə ildən-ilə oğlanların sayı daha çoxluq təşkil edir. Bu fərq özünü ümumtəhsil müəssisələrində təhsil alan şagirdlərin sayında da göstərir. Belə ki, 2009-cu ildə 637 015 qız, 2010-cu ildə 613 060 qız, 2011-ci ildə isə 597 666 qız təhsil almışdır. Rəqəmlərdən görüldüyü kimi, qızların sayı ildən – ilə azalır. Bunun isə bir sıra sosial – iqtisadi səbəbləri vardır. Bəzi hallarda isə valideynlər ailədə (xüsusilə, çoxuşaqlı ailələrdə) qızları erkən yaşda nikah qurmağa sövq edirlər.

Bir çox ölkələrdə çoxuşaqlı ailələrə xüsusi status, əlavə güzəşt və imtiyazlar verilir. Fransada hələ 1921-ci ildən “Böyük ailə” adlı dövlət proqramı fəaliyyət göstərir. Həmin proqrama əsasən dövlət siyasəti çərçivəsində çoxuşaqlı ailələrə subsidiyaların və imtiyazların verilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Çoxuşaqlı ailələrə həmçinin vergi imtiyazları da təqdim olunur. Hər doğulan uşaq vergilərin azalması deməkdir. Beləliklə, əgər ailədə 4 uşaq varsa, həmin ailə praktik olaraq vergi ödəmir. Avropada ən çox doğum Fransanın payına düşür. İsveçdə çoxuşaqlı ailələrə progressiv müavinətlər verilir və bu müavinətlər hər yeni doğulmuş uşağa görə artır. Əlavə olaraq yaşayış üçün ev haqqı, məktəbəqədər müəssisələrin xərci dövlət tərəfindən ödənilir, hətta ərzaq üçün xüsusi talonlar verilir. Burada natamam, xüsusilə də qadın tərəfindən idarə olunan ailələrə bir sıra əlavə güzəştlər də təqdim olunur. Finlandiyada isə çoxuşaqlı ailələrə, tək valideynli ailələrə hər hansı bir imtiyaz verilmir. Lakin müxtəlif səpkilərdə sosial müavinətlər verilir. Bunlardan biri “yeni doğulmuşlar üçün paket”dir. Bu paket bütün qadınlara şamil edilir və uşağın 1 yaşına qədər hər bir ehtiyacları ödənilir. Paketin məbləği 1 neçə yüz avro ilə ölçülür. Uşaqlar böyüdükcə, onların digər ehtiyacları da nəzərə alınaraq müəyyən güzəştlər verilir. Polşada isə hazırda xüsusi meyar qəbul olunub. Əgər çoxuşaqlı ailələrdə

adambaşına düşən gəlir 125\$-dan azdırsa, onda həmin ailəyə imtiyazlar verilir. Əgər ailədə əlil uşaq varsa, valideynlərdən biri işləmirsə, həmin uşağa qulluq göstərməklə məşğul olurlarsa, onda həmin məbləğ 2 dəfə çox verilir. Çexiyada isə hər doğulan uşağa görə qadının təqaüd yaşı azaldılır. Almaniyada “Gəlir vergisi haqqında” və “Uşaq müavinətləri” haqqında qanunlar qəbul olunub. 2 yaşına qədər hər uşaq üçün anaya ayda 300 avro verilir. Bundan əlavə, əgər ailədə 3 və daha çox uşaq varsa hər uşağa 179 avro verilir. Bu müavinət 27 yaşadək valideynləri ilə yaşayan və işləməyən şəxslərə verilir. Almaniyada çoxuşaqlı ailələrdə uşaqlara verilən imtiyazlar yaşa görə fərqlidir. Rusiyada 1992-ci ildə “Çoxuşaqlı ailələrə sosial yardımın edilməsi” haqqında Sərəncamda çoxuşaqlı ailələrə yardım 32 maddədə göstərilir. Onlardan biri çoxuşaqlı ailələrə 30 il müddətində, ilkin ödənişsiz ev krediti verilir. Rusiyada 1 uşağa görə 1500 rubl, 2 uşağa görə 3000 rubl, 3 uşağa görə 3500, 4 uşağa görə 4000 rubl verilir.

Göstərilən bu nümunələrdən də aydın olur ki, çoxuşaqlı ailələrə sosial yardım müxtəlif ölkələrdə müxtəlif cür həyata keçirilsə də ümumi məqsəd eynidir. Dövlətin inkişafı onun vətəndaşlarının inkişafı və rifahı ilə bağlıdır. Məhz buna görə də, dövlət çoxuşaqlı ailələrə sosial dəstək üçün bir sıra monetar və qeyri- monetar imtiyazlar ayırmalıdır. Bu siyasət bazar iqtisadiyyatına uyğun olaraq tənzimləne bilər. Ailənin möhkəmləndirilməsi, sağlam uşaqların yetişdirilməsi, onların psixi və mənəvi tərbiyəsinin inkişaf etdirilməsi, ailələrin sosial-iqtisadi ehtiyaclarının ödənilməsi - bütün bunlar bütövlükdə Azərbaycan Respublikasının inkişafı deməkdir.